

Mindretalsbegreber

Nationale og post-nationale i det danske mindretal

Jørgen Kühl er honorar-professor i mindretalsforskning ved Europa-Universität Flensburg og rektor for A.P. Møller Skolen i Slesvig.

Af Jørgen Kühl

Siden årsmøderne i den første weekend af juni 2018 er min brug af begreberne national og post-national til at karakterisere det danske mindretal i Sydslesvig i dag blevet diskuteret i forskellige sammenhænge. Her i Flensburg Avis er der blevet anført politiske, ideologiske, historiske og såmænd også emotionelle reaktioner og argumenter. Det har været interessant at følge diskussionen. Der er bl.a. blevet advaret om de mindretalspolitiske konsekvenser af tesen om post-nationale, mens en stribe artikler trykt i juni og juli til gengæld gang på gang viser, at post-nationaliteten ikke blot er en akademisk konstruktion, men samtidig en realitet i mindretallet.

I lukkede debatsamfund på Facebook er der efter sigende også blevet ført en debat om samme, bl.a. ved at fotografere artikler i Flensburg Avis og derefter at poste dem sammen med kommentarer af varierende lødighed og substans. Da jeg imidlertid ikke benytter mig af dette sociale medium, kan jeg ikke komme nærmere ind på denne alternative diskussion. En professor i filosofi ved Syddansk Universitet forholdt sig i et læserbrev i avisen meget kritisk til en angivelig undersøgelse, jeg skulle have gennemført, og karakteriserede den således: »Så vidt man kan forstå, (undersøgelsens design er ikke helt gennemskuelig), handler det om sprog, men også om graden af engagement og opbakning til aktiviteter i mindretallet.«

Kender intet til den

Det lyder som en meget interessant undersøgelse; men desværre kender jeg intet til den og ved heller ikke, hvorfra han har fået forestillingen derom, skønt læserbrevet bombastisk har fået overskriften »Kühls ukritiske undersøgelse«. Jeg skal undlade polemik derom.

Derimod har jeg refereret til, at der på A.P. Møller Skolen i januar 2017 blev gennemført en kortlægning af gymnasieeleverne, der bl.a. med ét spørgsmål spurgte ind til, om forældrene havde gået i dansk skole. Konkret deltog 214 af over 300 elever i en anonym

spørgeskemaundersøgelse. Det er disse 214 elevers svar, jeg har refereret til. De udgør to tredjedele af samtlige gymnasieelever. Resultatet har jeg anført som eksempel, men ikke som udgangspunkt for mit argument om eksistensen af såvel et nationalt som et stort post-nationalt segment inden for mindretallet. Udtrykt i procenter oplyste 67 procent (140 elever), at ingen af deres forældre havde gået i dansk skole. 30 procent (64 elever) oplyste, at den ene forælder havde, mens tre procent (seks elever) oplyste, at begge forældre havde gået i dansk skole. Det vil sige, at 18 procent eller 76 af i alt 428 forældre selv er gået i dansk skole. Fordelingen er ikke nogen påstand, men et faktum, uanset om man bryder sig om resultatet eller ej. I øvrigt skal det påpeges, at de forældre, som selv havde gået i dansk skole, i nogle tilfælde er tilflyttere fra Danmark, hvilket skævvrider resultatet en smule, men ikke signifikant.

De tre procent er samtidig udtryk for meget begrænset endogami. De 30 procent viser omfanget af exogami og dermed en særdeles høj grad af integration i det omkringliggende samfund. De 67 procent viser mindretallets åbenhed, modtagelighed og rummelighed over for personer udefra.

Dette er således ikke diffuse skøn, men meget præcise resultater, der er repræsentative for hele det sydlige Sydslesvig, da gymnasieeleverne kommer fra hele området. Det vides ikke, hvordan sammensætningen er på danske skoler i Flensborg. Det kan dog nemt undersøges, så der kan tilvejebringes et samlet datagrundlag at diskutere ud fra. Der bør dog tages højde for andelen af mindretalsfremmede forældre fra Danmark, der forventes at være markant højere i Flensborg.

Uanset forældrenes baggrund socialiseres alle børn dog ind i mindretallet og præges eftertrykkeligt af dansk sprog, kultur, mentalitet og værdier. De identificerer sig positivt med deres danske børnehaver, skole, spejderforening etc. Dermed bidrager de post-nationale til at reproducere og fastholde det nationale mindretal. De er intet problem, men kan være en udfordring.

Ikke noget nyt fænomen

Hvis man gør sig den umage at tage interviewede og portrætterede sydslesvigeres udsagn alvorligt – og gør det over en længere årrække – vil man hurtigt kunne se, at det post-nationale ikke er noget nyt fænomen. I sommeren 2016 bragte avisen en sommerserie fra Før, hvor en række forældre til børn i den danske skole blev interviewet. Hvert eneste udsagn støtter min tese. Forud for kommunalvalget 2018 præsenterede Flensborg Avis en række SSW-kandidater, hvoraf mange fortalte om deres tilknytning til mindretallet. Mange andre eksempler vil avislæseren kunne genkende eller anføre. Begrebsdannelsen post-national er ny her, idet den for første gang anvendes på det sammensatte fænomen dansk mindretal i Sydslesvig; men det forhold, at folk uden traditionel eller familiær tilknytning vælger et

tilhørsforhold til eller gør brug af det danske mindretals tilbud har været velkendt igennem årtier. Historikeren Nils Vollertsen har i et læserbrev i Flensborg Avis kyndigt påpeget, hvorledes det forholder sig set i det lange perspektiv.

Hvad karakteriserer det nationale mindretal i det samlede danske mindretal? I Tyskland er anerkendelsen af det danske mindretal som nationalt mindretal knyttet til entydige kriterier, som blev fastlagt ved Tysklands tiltrædelse til Europarådets Rammekonvention om beskyttelsen af nationale mindretal i 1995.

Således gælder der, at:

- Medlemmerne er tyske statsborgere
- De adskiller sig fra flertalsbefolkningen ved et eget sprog, kultur og historie, dvs. en egen identitet
- De ønsker at bevare denne identitet
- De er traditionelt hjemmehørende i Tyskland
- De lever i deres traditionelle beboelsesområder, på tysk »Siedlungsgebiete«.

Det er kun de sydslesvigere, som opfylder alle disse fem kriterier, der udgør det anerkendte nationale danske mindretal i Tyskland. Og det er kun dem. Alle andre er intet nationalt mindretal i den tyske regerings forstand. De objektive kriterier sprog, kultur og historie, der tilsammen defineres som mindretallets identitet, er kerneværdier. Uden dem intet nationalt mindretal. Danmark har ligeledes defineret mindretallet. Det er sket i forbindelse med en særlig privilegering af sydslesvigere ved ansøgning om dansk statsborgerskab. Her gælder nemlig: »Ved dansksindet sydslesviger forstås en person, som er født i Sydslesvig, som helt eller delvist har gået i dansk skole, og som under ophold i Sydslesvig som voksen har vist tilknytning til danske forhold». Også her opereres der med objektive kriterier: Fødested, skolegang og siden demonstreret tilknytning. Det danske mindretals egne organisationer har en mere afslappet og elastisk tilgang til, hvem der kan tilhøre mindretallet. Her henholder man sig som hovedregel til ét blandt mange udsagn i Bonn-Erklæringen fra 1955:

”Bekendelsen til dansk nationalitet og dansk kultur er fri og må ikke af myndighederne bestrides eller efterprøves.«

Minderheit ist, wer will

Dette udtrykkes på tysk ofte med sentensen »Minderheit ist, wer will«: Du bestemmer selv, om du vil være mindretal – eller ej. For de danske mindretalsorganisationer betyder det i praksis efter en informationsprocedure: Skriv under på indmeldelsesblanketten, og du er mindretal. Der spørges ikke nærmere ind til motiver og bevæggrunde, for der står jo, at identifikationen ikke må efterprøves. Skønt dette kun gælder for myndighederne, postuleres et generelt og principielt forbud mod at stille spørgsmål, der ofte nedsættende omtales som »sindelagskontrol«.

Bekendelsesprincippet anvendes samtidig til i vid udstrækning at legitimere, at folk uden tidligere tilknytning til det danske eller for den sags skyld geografisk oprindelse i regionen kan optages og dermed gøre aktivt brug af de danske foreningers tilbud. Legitimationen sammenfattes hyppigt i begrebet »sindelagsmindretal«, der offensivt anvendes til at imødegå kritiske spørgsmål. Samtidig benyttes begrebet til at etablere og opretholde en tabuzone omkring tilhørsforholdet. Dette ses også i debatten om de og det post-nationale i mindretallet. Imidlertid er begrebet sindelagsmindretal en misforståelse af mindretalsrettighederne. De giver borgerne i Sydslesvig adgang til et frit sindelagsvalg; men i det øjeblik, de ud fra subjektive bevæggrunde har valgt det danske for sig selv eller deres børn, så indtræder de i det nationale danske mindretal. Og dette er netop defineret ved objektive kriterier, ved forskellighed i forhold til det tyske flertal. Sindelagsmindretallet findes ikke som anerkendt juridisk eller politisk størrelse.

Kun et anerkendt dansk mindretal

Der findes juridisk set kun et anerkendt nationalt dansk mindretal. Det er dette og kun dette mindretal, som besidder mindretalsrettigheder i Tyskland. Det er samtidig det nationale danske mindretal, som 1920-løftet forholder sig til. Tilflyttere fra Danmark har ingen status som nationalt dansk mindretal, selv om de siden 1920 vitterligt har spillet en positiv og uundværlig rolle for opretholdelsen og videreudviklingen af det.

Ved siden af dette traditionelle og anerkendte nationale segment findes der en meget stor gruppe, som indgår i mindretallet og aktivt gør brug af dets tilbud og rettigheder. Det sker ud fra vidt forskellige motiver, der ikke nødvendigvis skyldes nationale identifikationer, men især forestillinger om særlige danske værdier, pædagogik, holdninger, livssyn etc. – eller komparative fordele.

De post-nationale er som konsekvens heraf alle de mange i mindretallet, som ikke lever op til den officielle definition. Denne gruppe er imidlertid ikke homogen, men dækker over forskellige motiver for valg af tilknytning til mindretallet. Dertil kommer forskellig intensitet i den nationale eller post-nationale identifikation med det danske – og med komplementærstørrelserne. Det er nemlig ikke alle post-nationale i mindretallet, som samtidig er knyttet til det tyske forstået som især civil identitet. Langt de fleste har oprindeligt et tysk udgangspunkt; men der findes også et stigende antal med en tredje sproglig-kulturel baggrund.

Praktiske grunde

Det er endnu ikke blevet videnskabeligt undersøgt, hvilke motiver og bevæggrunde disse post-nationale måtte have haft for at vælge en tilknytning til det danske mindretal. Spørger man elever og forældre, får man mange forskellige svar, hvor det nationale enten ikke er relevant eller kun spiller en underordnet rolle. Derimod nævnes der ofte praktiske,

pragmatiske, selvinteresserede grunde. Desuden findes der segmenter blandt de post-nationale, hvis valg af dansk mindretal snarere er udtryk for et idealiseret livssyn end et valg af nationalt tilhørsforhold med alt, hvad det - ud fra forestillingen om et nationalt fællesskab - indebærer af rummelighed i forhold til fx hele det politiske spektrum i Danmark på årsmøderne. De udgør således en post-national livssynsminoritet i mindretallet.

Begrebet post-nationalitet indebærer forskellige perspektiver: Det »ophæver« sontringen mellem dansk og tysk, fordi det karakteriserer enkeltpersoner og familier med et mindretalsfremmed udgangspunkt, som aktivt knytter sig til det danske mindretal. Det giver ikke mening at betegne dem som »tyske« i etnisk forstand, da de indikerer en selvvalgt og frivillig assimilation især for deres børn. Dermed forandres mindretallet indadtil, skønt forestillingen om dets homogenitet fastholdes udadtil. Der kan tilmed spores træk af en civil identifikation i det danske mindretal, hvor den etno-nationale selvforståelse, som er bærende for den officielle selvdefinition, mister betydning og i stedet erstattes af en overordnet identifikation som mindretal i Sydslesvig, der kan have usamtidige forestillinger om Danmark som referencepunkt. Dertil kommer mønstre, som på længere sigt kunne pege i retning af fremvækst af et non-nationalt mindretal; men det åbner for en ganske anden og langt mere kontroversiel diskussion end om nationale og post-nationale.